

Monumentnummer*: 531136

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijkmonument
Inschrijving register* 21 september 2012
Kadaster deel/nr 82742/72

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Houten Houten Utrecht

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Houten	D			376
Houten	D			1043

Omschrijving**

Cluster 49.

Inleiding

GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G als onderdelen van de versterking van het fort in de aanloop van de Tweede Wereldoorlog. In 1936 is, als aanvulling op de gewapend betonnen kazemat, in Nederland de zogenoemde gietstalen koepelkazemat geïntroduceerd, die was gebaseerd op een al in 1917 in Frankrijk toegepast systeem. De gebruikte pantserkoepels waren gering van omvang (gunstig i.v.m. zichtbaarheid en trefkans), rond van vorm (gunstig i.v.m. sterkte en afschampen treffers), relatief eenvoudig in serie te produceren en ze hadden een 'externe' schietopening (gunstig i.v.m. gassen en geluid). Bovendien konden ze in Nederland worden vervaardigd, wat afhankelijkheid van het buitenland belangrijk verkleinde. Een eerste bestelling van 100 stuks in Nederland (bij DEMKA) werd gevolgd door een tweede van 50 stuks bij de Belgische Soc. Anonyme John Cockerill. In totaal moeten er in korte tijd ruim 700 zijn gegoten, maar hiervan zijn er slechts enkele overgebleven. De gietstalen koepels, met een doorsnede van 1,75 m en dikten van 10-14 centimeter, zijn geïnstalleerd in meerdere kazemattypen met weerstandsklassen W 12-15 tot W 21-28. Kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn op verschillende plaatsen in de Nederlandse linies zogenoemde Koepelkazematten Type G tot stand gebracht, met name in de IJssellinie, de Maaslinie, de Grebbelinie (elk ca 150) en de Nieuwe Hollandse Waterlinie (ca 80 stuks in een verzwaarde uitvoering van 14 cm dikte. De gebruikelijke constructie van gewapend beton met een of meer vaste schietgaten was hierbij verlaten ten gunste van een systeem dat een binnen variabele grenzen (270 0) te projecteren schootsrichting, binnen een gietstalen cilinder met koepeldak, bezat. De schietopening in de koepel vormde een afgeronde rechthoekige 'wenkbrauw' van 14 cm

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

dikte, die enige decimeters buiten de koepel stak en bescherming bood aan het erbinnen opgestelde wapen. Gietstalen Koepelkazematten in de Nieuwe Hollandse Waterlinie werden standaard uitgerust met een zware mitrailleur als bewapening. De meeste koepels zijn geplaatst in Standaard Koepelkazematten Type G. Standaard koepelkazematten zijn onder meer toegepast ter verdediging van 'nieuwe of verbeterde accessen', dat wil zeggen op plaatsen waar nieuwe (auto)wegen of elektrificatie van spoorwegen waren gepland of gerealiseerd. De frontzijde kon worden voorzien van een aarden dekking en camouflage. De koepelkazematten type G waren meestal benaderbaar en toegankelijk via loopgraven; in de nabijheid lagen gewoonlijk groepsschuilplaatsen type P. Zowel het schietgat als de toegang tot de kazemat, die zich in een uitsparing achter de koepel bevond, kon van binnenuit 'gasvrij' worden afgesloten, maar de deuren zijn niet meer aanwezig. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn veruit de meeste koepels in het binnenland door de bezetter uit de kazematten gesloopt - ten dele door opblazen - met het doel ze om te gieten voor andere staalbehoeften. Aan de kust werden ze deels in de verdediging opgenomen, maar zijn ze na de oorlog vaak alsnog gesloopt. Hierdoor zijn complete koepelkazematten zeldzaam, maar ze komen in elk geval nog voor op Fort Vechten. De betonnen constructies waarin ze waren geplaatst, komen vaker voor - meestal in beschadigde vorm. Beide exemplaren op het Fort bij 't Hemeltje zijn opgeblazen en ontdaan van de gietstalen koepel en andere metalen onderdelen. Eén van beide is echter van een bijzonder type, met extra grindbed en afwachtingsdekking.

Omschrijving

GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G zijn kazematten van een type waarvan kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog op verschillende plaatsen in de Nederlandse linies exemplaren zijn gebouwd. De exemplaren op het Fort bij 't Hemeltje zijn alle ontdaan van de gietstalen koepel en er resteren slechts de betonnen plateaus of sokkels waarin de koepels bevestigd waren. Resten van standaard gietstalen koepelkazematten type G zijn relatief lage, vrijwel vierkante, betonnen sokkels (ca. 7,00 x 6,50 x 3,00 m; b x d x h), met ter hoogte van de erin uitgespaarde koepel een achterwaarts hellend oppervlak dat onder meer bedoeld was om eventuele vijandelijke voltreffers te doen afketsen. De hoogte boven het maaiveld is vaak veel minder dan 3 m. Aan de achterzijde, bij de ingang van de koepel, was een uitsparing in het beton gemaakt om de koepel te kunnen betreden. Een van beide exemplaren is voorzien van een dekking in de vorm van een zogenoemde grindkist, terwijl de ingang niet in de achterzijde is uitgespaard, maar aan de bovenkant achter de koepel is gelegen en via een verticale klimkoker, een kort portaal en een schuin oplopende gasluis met de gevechtsruimte was verbonden. Dit zeldzame exemplaar is langer en smaller uitgevoerd (7,70 x 4,50 m).

Waardering

De GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Krijgshistorische waarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde (verdedigings)werken die dienden tot of bijdroegen aan afsluiting van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: - het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), - de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw) - het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier voorbeelden van gewapend betonnen sokkels van gietstalen koepelkazematten uit de periode 1936-1940, waarvan één van zeldzaam en afwijkend type.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze goede voorbeelden zijn van gewapend betonnen sokkels van gietstalen koepelkazematten, die duidelijk herkenbaar zijn toegevoegd aan het bestaande defensiesysteem. Eén exemplaar kent bijzondere zeldzaamheidswaarde omdat het is voorzien van een speciale afwachtingsdekking in de vorm van een verticale toegang met klimkoker, portaal en diagonale gasluis.

* De onderdelen zijn redelijk gaaf bewaard omdat ze - ondanks moedwillige beschadiging en ontmanteling - in constructie en detaillering kenmerken uit de bouw- en de functionele tijd hebben behouden.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Kazemat (B)

Functie